

ВІДГУК
офіційного опонента
доктора педагогічних наук, професора
Лук'янової Лариси Борисівни
на дисертацію Жовнич Олесі Володимирівни
«Система підготовки майбутніх учителів до впровадження європейського
досвіду формування життєвих навичок в учнів початкової школи», подану на
здобуття наукового ступеня
доктора педагогічних наук
за спеціальністю 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

Актуальність теми наукової роботи та її зв'язок із галузевими науковими програмами.

В умовах світових глобалізаційно-інтеграційних процесів та демократичних перетворень, які є ознакою ХХІ століття, актуалізуються завдання кардинального підвищення якості шкільної і вищої освіти України. Входження України в єдиний європейський освітній простір зумовлює актуальність аналізу розвитку вітчизняної системи освіти в контексті інтеграційних освітніх процесів. Вивчення та впровадження прогресивних елементів зарубіжного досвіду професійної підготовки майбутніх педагогів загалом, та вчителів початкової школи зокрема, може мати позитивний вплив на модернізацію вітчизняної системи педагогічної освіти та дозволить розширити сучасну наукову джерельну базу. Впродовж останніх десятиліть об'єктом ґрунтовного порівняльно-педагогічного аналізу були різні напрями реформування вищої школи окремих країн Європи. Проте до цього часу відсутня систематизована й узагальнена аналітика досвіду, теоретичних і методичних засад підготовки майбутніх учителів до впровадження європейського досвіду формування життєвих навичок в учнів початкових класів.

Викладені аргументи засвідчують актуальність і суспільну затребуваність дисертаційного дослідження О. В. Жовнич, предметом якого обрано методичну систему підготовки майбутніх учителів початкових класів до впровадження європейського досвіду формування життєвих навичок в учнів початкової школи.

Дослідження виконувалось відповідно до тематичного плану наукових досліджень кафедри педагогіки, професійної освіти та управління освітніми закладами «Педагогічний супровід особистісно-професійного розвитку майбутнього вчителя» (РК№0119U102999) і «Розвиток професійно важливих якостей майбутніх педагогів» (РК № 0123U101566), кафедри початкової та дошкільної освіти «Підвищення якості підготовки майбутніх учителів початкових класів у контексті євроінтеграції» (РК№0121U108285) і «Підготовка фахівців дошкільної та початкової освіти в умовах інтеграції України в європейській освітній простір» (0121U109684) Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського.

Тема докторської дисертації затверджена вченою радою Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського (протокол № 13 від 18.05.2022 р.).

Найбільш істотні наукові результати, що містяться в дисертації.

У результаті проведеного дослідження дисертантом:

– з'ясовано теоретичні засади реформування системи вищої педагогічної освіти в контексті євроінтеграції України з урахуванням сучасних вимог ринку праці і визначити понятійно-термінологічний апарат дослідження;

– здійснено системний огляд сучасних концепцій визначення важливих життєвих навичок і охарактеризувати ефективність європейського досвіду професійної діяльності педагогів щодо формування таких навичок в учнів початкових класів;

– розкрито сутність і структуру готовності майбутніх учителів до впровадження європейського досвіду формування життєвих навичок в учнів початкової школи; визначено компоненти, критерії, показники та рівні її сформованості;

– визначено організаційно-педагогічні умови підготовки майбутніх учителів до впровадження європейського досвіду формування життєвих навичок в учнів початкової школи;

– розроблено структурно-функціональну модель методичної системи підготовки майбутніх учителів до впровадження європейського досвіду формування життєвих навичок в учнів початкової школи;

– експериментально перевірено ефективність методичної системи підготовки майбутніх учителів до впровадження європейського досвіду формування життєвих навичок в учнів початкової школи.

Нові факти, одержані здобувачем. У дослідженні вперше цілісно досліджено проблему підготовки майбутніх учителів до впровадження європейського досвіду формування життєвих навичок в учнів початкової школи; запропоновано ієрархічну класифікацію життєвих навичок, в якій м'які навички як підсистему включено до системи життєвих, а доповненням є цифрові навички, навички виживання в надзвичайних ситуаціях і навички екологічної поведінки; розроблено структурно-функціональну модель методичної системи підготовки майбутніх учителів до впровадження європейського досвіду формування життєвих навичок в учнів початкової школи; запропоновано авторське визначення поняття «готовність майбутніх учителів до впровадження європейського досвіду формування життєвих навичок в учнів початкової школи», визначено структуру готовності, компонентний склад, рівні прояву і механізми розвитку досліджуваного феномену; визначено компоненти методичної системи підготовки майбутніх учителів початкових класів до формування в учнів життєвих навичок на основі впровадження європейського досвіду (методолого-технологічний, теоретико-змістовий, особистісно-поведінковий, професійно-діяльнісний) і організаційно-педагогічні умови її реалізації; структуровано та реалізовано методичну систему підготовки майбутніх учителів до впровадження європейського досвіду формування життєвих навичок в учнів початкової школи як сукупність ієрархічно пов'язаних її структурних елементів (цілей підготовки, методологічних підходів, організаційно-педагогічних умов, змісту, технологій, методів, засобів, форм організації освітнього процесу).

Удосконалено форми та методичні прийоми професійної підготовки майбутніх учителів з урахуванням європейського досвіду (закордонне стажування, участь у міжнародних проєктах, аналіз іноземної наукової літератури, виконання наукових досліджень). Дістали подальшого розвитку й конкретизації теоретичні положення щодо професійної підготовки майбутніх учителів; етапи їх підготовки до впровадження європейського досвіду формування життєвих навичок; змістове наповнення понять «життєві навички», «підготовка вчителя», «готовність до впровадження європейського досвіду формування життєвих навичок»; методологічні підходи та відповідні до них загальнодидактичні та специфічні принципи підготовки майбутніх учителів до впровадження європейського досвіду формування життєвих навичок в учнів початкової школи.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.

Основні наукові положення, концептуальні, методологічні підходи, висновки, презентовані у дисертації О. В. Жовнич, достатньою мірою обґрунтовані, базуються на аналізі праць вітчизняних і зарубіжних учених. Автором логічно сформульовано структурні компоненти: мету, завдання, об'єкт та предмет дослідження, які відповідають темі дисертації.

Досягненню сформульованої в роботі мети сприяв ретельний аналіз теоретико-методологічних основ та джерельної бази дослідження.

Методологічний концепт базується на основних категоріях і положеннях філософії, соціології, психології та педагогіки; законів наукового пізнання; відображає взаємодію та взаємозв'язки загальнонаукових (системний, синергетичний) та конкретно-наукових (цивілізаційний, культурологічний, компетентнісний, особистісний, діяльнісний) методологічних підходів до розуміння сутності теоретичних і методичних основ підготовки майбутніх учителів до впровадження європейського досвіду формування життєвих навичок в учнів початкової школи.

Обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, забезпечується належною методологічною базою, ґрунтовним вивченням і критичним аналізом наукових праць, і загалом не викликає сумніву.

Аналіз тексту дисертації О. В. Жовнич, реферату та змісту публікацій дисертанта дають змогу дійти висновку про наукову достовірність викладених автором результатів.

Значення для науки і практики отриманих автором результатів.

Дисертаційна робота О. В. Жовнич містить нові, раніше не захищені наукові положення, а обґрунтовані результати у сукупності розв'язують актуальну наукову проблему.

Результати дисертаційної роботи впроваджено в освітній процес Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського (довідка 06/27 від 04.09.2024 р.), Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка (довідка 72/24 від 02.09.2024 р.), Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського (довідка 1763/04 від 04.09.2024 р.), Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини (довідка 1379/01 від 09.09.2024 р.), Бердянського державного педагогічного університету (довідка 57-01/608 від 13.09.2024 р.), Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича (довідка 25/25-3286 від 17.09.2024 р.), Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка (довідка 2347/01-54/02 від 25.09.2024 р.), Хмельницької педагогічної академії (довідка № 480 від 27.09.2024 р.).

Рекомендації щодо використання результатів і висновків дисертації.

Не викликає сумнівів і практичне значення одержаних результатів. Практичне значення дослідження полягає в тому, що в процесі роботи створені та впроваджені в освітній процес педагогічних ЗВО навчальні та навчально-методичні посібники, методичні рекомендації, навчальні програми та електронні навчально-методичні комплекси, що розкривають теоретичні та практичні основи методики підготовки майбутніх учителів до впровадження європейського досвіду формування життєвих навичок в учнів початкової школи (робоча програма вибіркової навчальної дисципліни «Підготовка майбутніх педагогів до впровадження європейського досвіду формування soft skills дітей дошкільного віку та учнів початкової школи засобами театральної діяльності»; навчально-методичний посібник «Сучасна

драматургія для дітей у контексті європейських традицій»; навчальна програма для здобувачів СВО бакалавра спеціальності 013 Початкова освіта «Методика формування компетентності в освітній галузі іншомовної освіти»; методичні матеріали: «Нові виклики для системи освіти в епоху цифрової трансформації суспільства», «Застосування інноваційних інтернет-технологій в процесі підготовки майбутніх учителів до іншомовного спілкування», «Нові вимоги стейкхолдерів до підготовки педагогів у вимірах сучасності»; коуч-зошит «Порадник організатора театралізованої діяльності дітей»; збірник театралізованих заходів «Гостини у Мельпопени»; практикум вибіркової дисципліни для студентів ступеня вищої освіти бакалавра «Розвиток soft skills педагога»; навчальні курси: «Театралізована діяльність у соціально-виховній роботі на засадах інклюзивного підходу: досвід ЄС», «Організація різних видів театралізації дітей у закладах освіти: європейський контекст», «Основи режисури та художньо-музичного оформлення театралізованого дійства: європейський контекст», «Упровадження європейського досвіду залучення представників соціальних служб і громадських організацій до проведення театралізованої діяльності дітей»).

Оцінка змісту та завершеності дисертації.

Структура представленої дисертації науково виважена й логічно вибудована. Аналіз дисертації та її завершеності свідчить про те, що зміст дисертаційного дослідження О. В. Жовнич відповідає меті й поставленим завданням, складається зі вступу, п'яти розділів, висновків до розділів, висновків, списку використаних джерел (677 найменувань, з них – 323 іноземними мовами). Загальний обсяг дисертації складає 526 сторінок, з них – 353 сторінки основного тексту. Робота містить 16 таблиць та 15 рисунків.

У вступі обґрунтовано актуальність теми дослідження та її зв'язок із науковими програмами, планами і темами; визначено мету, завдання, об'єкт і предмет дослідження; обґрунтовано концепцію та методологічні підходи до організації дослідження; сформульовано загальну гіпотезу дослідження та конкретизовано її в часткових гіпотезах; окреслено методи дослідження; розкрито наукову новизну й практичне значення одержаних результатів і представлено відомості про їх упровадження та апробацію; схарактеризовано особистий внесок автора у працях, що написані в співавторстві; зазначено структуру та обсяг дисертації.

У першому розділі – «Формування життєвих навичок як основна мета функціонування сучасної системи освіти» – здійснено класифікацію та представлено дефініції та характеристики основних життєвих навичок, що необхідні для успішної життєдіяльності у ХХІ ст.; проаналізовано нові виклики для системи освіти в епоху цифрової трансформації суспільства та визначено систему навичок, що необхідні вчителю початкових класів у його професійній діяльності.

У розділі доведено, що нині поки ще немає єдиної класифікації життєвих навичок, як немає визнаної наукової теорії щодо того, як їх визначати, та універсальних методик, як їх розвивати. У науковій літературі є низка найменувань навичок, найбільш важливих для успішної життєдіяльності, зокрема: «життєві навички», «навички ХХІ століття», «компетенції ХХІ століття», «соціально-емоційні навички» або «м'які навички», «метанавички». На підставі аналізу праць науковців із багатьох країн світу визначено різні концептуалізації, що описують навички, потрібні в ХХІ ст. Найбільш прийнятними концепціями для нашого системного огляду слугують такі: (1) концепції життєвих навичок; (2) концепції навичок ХХІ століття; (3) концепції м'яких навичок ХХІ століття; (4) концепції цифрових навичок ХХІ століття; (5) концепції метанавичок (метакомпетенцій).

Основою в системі навичок, що необхідні людині для успішної життєдіяльності в ХХІ ст., науковцями й практиками визнано саме життєві навички, найважливішими серед яких є гнучкість і здатність до адаптації, ініціативність і самоспрямування, соціальні й міжкультурні навички, продуктивність і підзвітність, а також лідерство та відповідальність. Особливо важливими стають і метанавички – те, що допомагає людині працювати, розвиватися і швидше досягати результатів за будь-яких умов.

У другому розділі – «Світові практики формування та розвитку в учнів життєвих навичок» – проаналізовано міжнародні програми формування життєвих навичок в учнів різного віку; визначено систему життєвих навичок, необхідних учням початкових класів; описано європейський досвід підготовки вчителів до формування в учнів життєвих навичок.

У процесі дослідження проаналізовано декілька десятків різних структур, що описують життєві навички ХХІ ст.; на офіційних вебсайтах різних міжнародних організацій здійснено комплексний пошук інформації про компетенції та навички для ХХІ ст.; опрацьовано декілька сотень міжнародних документів і наукових досліджень, щоб визначити, як різні країни (держави-члени ЄС, країни ОЕСР) і школи цих країн розвивають в учнів життєві навички для успішної життєдіяльності в ХХІ ст.

Здійснений аналіз різних концепцій життєвих навичок показав, що в світі загалом зростає попит на те, щоб навчати учнів життєвим навичкам, щоб допомогти їм справлятися з повсякденними життєвими проблемами та переходити до успішного дорослого життя з усвідомленим вибором. Демонструючи свою ефективність, значущість і цінність, життєві навички є основною частиною багатьох освітніх програм у всьому світі. У багатьох країнах світу життєві навички визначені важливим ресурсом для розвитку психосоціальних, емоційних, когнітивних, поведінкових навичок і навичок стійкості, щоб долати повсякденні проблеми та продуктивно брати участь у суспільному житті.

У третьому розділі – «Практика використання в Україні європейського досвіду формування в учнів життєвих навичок» – описано особливості імплементації в Україні європейських програм формування та розвитку в учнів життєвих навичок; враховано специфіку формування навичок, що необхідні учням для виживання та успішної життєдіяльності в сучасних українських реаліях; запропоновано структуру та визначено стан готовності українських учителів початкової школи до формування в учнів життєвих навичок, обґрунтовано методологічні підходи та організаційно-педагогічні умови імплементації європейського досвіду в професійну підготовку майбутніх учителів початкових класів; запропоновано структурно-функціональну модель методичної системи імплементації європейського досвіду формування в учнів життєвих навичок у професійну підготовку майбутніх учителів початкових класів України.

Реалізація на практиці основних компонентів методичної системи імплементації європейського досвіду формування в учнів життєвих навичок у професійну підготовку майбутніх учителів початкових класів України здійснювалась автором поетапно з дотриманням визначених методологічних підходів, принципів, організаційно-педагогічних умов і з використанням відповідних педагогічних технологій. Це представлено в структурно-функціональній моделі.

Структурно-функціональна модель методичної системи реалізації на практиці визначених організаційно-педагогічних умов щодо вивчення та імплементації європейського досвіду формування в учнів життєвих навичок у професійну підготовку майбутніх учителів початкових класів України містить п'ять блоків: соціально-детермінований, теоретико-методологічний, проєктувально-організаційний, діяльнісно-практичний, критеріально-результативний. Модель

відображає етапність упровадження методичної системи підготовки майбутніх учителів до впровадження європейського досвіду формування життєвих навичок в учнів початкової школи: від мети до прогнозованого результату.

У четвертому розділі – «Методична система підготовки майбутніх учителів початкових класів до формування в учнів життєвих навичок на основі впровадження європейського досвіду» – представлено компоненти методичної системи підготовки майбутніх учителів початкових класів до формування в учнів життєвих навичок на основі впровадження європейського досвіду: вивчення викладачами і студентами основних концепцій, видів і програм формування життєвих навичок під час стажування в країнах ЄС, участі в міжнародних проєктах і виконання наукових досліджень; імплементація кращих взірців європейського досвіду формування в учнів і студентів життєвих навичок у зміст підготовки майбутніх учителів початкових класів (теоретико-змістовий компонент); розвиток у майбутніх учителів початкових класів найбільш важливих життєвих навичок (особистісно-поведінковий компонент); апробація майбутніми вчителями європейських методик формування життєвих навичок в учнів початкових класів під час педагогічної практики (професійно-діяльнісний компонент).

Завдячуючи аналізу та використанню європейського досвіду, в підготовці вчителів початкових класів у дослідженні активізовано такі напрями діяльності: узагальнення кращих європейських викладацьких практик, систематичне проведення семінарів і воркшопів, майстер класів з обміну досвідом та інноваційними ідеями; винесення питань про вдосконалення професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів на засідання вчених рад; проведення засідань науково-методологічних семінарів, присвячених обговоренню проблеми формування та розвитку життєвих навичок; уведення питань формування та розвитку життєвих навичок у зміст науково-практичних і науково-методичних конференцій; розроблення тренінгових програм формування та розвитку життєвих навичок; написання наукових робіт (статей, монографій) на основі результатів аналізу європейського досвіду формування в учнів життєвих навичок і його імплементації в українську освітню практику; відбиття проблематики щодо формування та розвитку життєвих навичок у переліку тем кваліфікаційних робіт студентів; виконання дисертаційних робіт, об'єктом дослідження в яких є проблеми формування та розвитку життєвих навичок.

У п'ятому розділі – «Результати імплементації європейського досвіду формування в учнів життєвих навичок у підготовці майбутніх учителів початкових класів в Україні» – описано організацію педагогічного експерименту щодо підготовки майбутніх учителів початкових класів до впровадження європейського досвіду з формування в учнів життєвих навичок; визначено ефективність методичної системи підготовки майбутніх учителів початкових класів до впровадження європейського досвіду з формування в учнів життєвих навичок; запропоновано рекомендації щодо підвищення готовності майбутніх учителів початкових класів до впровадження європейського досвіду формування в учнів життєвих навичок і визначено перспективи подальших досліджень.

Основними критеріями сформованості готовності майбутніх учителів початкових класів до впровадження європейського досвіду з формування в учнів життєвих навичок визначаємо такі: ціннісно-мотиваційний, когнітивно-пізнавальний, професійно-діяльнісний, оцінювально-рефлексивний.

На основі одержаних числових значень показників визначали рівень готовності вчителя до впровадження європейського досвіду формування в учнів життєвих навичок, скориставшись також відповідними якісними характеристиками: інтуїтивний, репродуктивний, пошуковий рівень, творчий рівні.

Одержані числові значення показників готовності майбутніх учителів початкових класів до формування в учнів життєвих навичок дали можливість визначити рівень такої готовності кожного студента з контрольних і експериментальних груп і порівняти розподіл студентів за рівнями у відсотковому відношенні. У КГ такий розподіл показав, що найбільша частка, а саме 43,0 % студентів, мають репродуктивний рівень. У ЕГ найбільша частка – 45,9 % – мають пошуковий рівень і ще 11,8 % досягли творчого рівня готовності до формування в учнів початкових класів життєвих навичок з використанням європейського досвіду.

Відмінності між результатами в КГ і ЕГ і їх опрацювання методами математичної статистики дають підстави вважати, що запропонована методична система підготовки майбутніх учителів початкової школи до формування в учнів життєвих навичок з використанням європейського досвіду є ефективною. Отже, ефективність запропонованої нами методичної системи дає підстави продовжувати подальші теоретичні дослідження та практичні розробки в цьому самому напрямі з метою підготовки не лише вчителів початкових класів до формування в учнів життєвих навичок, а й інших педагогів.

Узагальнення отриманих результатів підтвердило досягнення мети та успішне виконання завдань дисертаційного дослідження, що має новизну і практичне значення.

Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертації.

В цілому позитивно оцінюючи наукове і практичне значення дисертаційної роботи, висловимо деякі зауваження та побажання дискусійного характеру:

1. Дисертанткою здійснений детальний аналіз шкільних програм початкової школи у різних європейських країнах щодо розвитку важливих життєвих навичок проте, вважаємо, що треба було здійснити аналіз вже існуючих програм в Україні щодо розвитку важливих життєвих навичок учнів початкової школи.

2. Враховуючи, що у дисертації значна увага приділена метакомпетентностям та метанавичкам, вважаємо, що у п. 3.4. «Методологічні підходи й організаційно-педагогічні умови імплементації європейського досвіду в професійну підготовку майбутніх учителів початкових класів» доцільно було врахувати й основні положення метакогнітивного підходу.

3. Вважаємо, що робота ще більше виграла, якби дисертантка визначила специфіку підготовки майбутніх учителів до впровадження європейського досвіду формування життєвих навичок в учнів початкової школи для різних освітніх рівнів – бакалавр, магістр.

4. Бажано було б представити зведену таблицю, в якій відобразити життєві навички для трьох категорій заявлених у дисертації учасників освітнього процесу – викладачів, майбутніх учителів та учнів початкової школи. Це дало б змогу простежити їхній взаємозв'язок та наступність у формуванні.

5. Оскільки в роботі наголошено, на необхідності участі у програмах академічної мобільності, у міжнародних проєктах, партнерствах з європейськими школами та розвитку мовних навичок як важливих компонентів європейської освіти в Україні, то вважаємо, що робота значно б виграла за умови впровадження методики білінгвального навчання розроблених авторкою курсів.

Проте висловлені зауваження не впливають на позитивне враження від дисертації в цілому та не знижують її цінність.

Повнота викладу основних результатів дисертації в наукових працях.

Результати дисертаційної роботи висвітлено в 26 наукових працях, які відображають основні результати дослідження (7 – одноосібних): з них 21 стаття у

наукових виданнях, внесених до Переліку наукових фахових видань України, 3 статті в наукових виданнях, що входять до бази Web of Science Core Collection або Scopus, 2 розділи колективних монографіях. У 24 праці, додатково відображено наукові результати докторської дисертації: з них 9 тез у матеріалах науково-практичних конференцій та 15 праць в інших виданнях.

На основі аналізу змісту публікацій О. В. Жовнич можна констатувати, що наукові положення, висновки та рекомендації, які було отримано в результаті проведеної роботи, у друкованих працях викладено достатньо повно.

Ідентичність змісту реферату й основних положень дисертації.

Структурна побудова, зміст, висновки, що викладені в рефераті, повністю відображають основні положення дисертації.

Оцінка мови і стилю викладення матеріалу дисертації.

Дисертацію викладено українською мовою. Структура дисертації та стиль її подання відповідають чинним вимогам. У тексті дисертації відсутні текстові запозичення без посилання на джерело.

Відповідність змісту дисертації спеціальності, з якої вона подається до захисту.

Зміст дисертаційної роботи відповідає предметній галузі спеціальності 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти.

Висновок про відповідність дисертації вимогам «Порядку присудження та позбавлення наукового ступеня доктора наук».

Аналіз дисертації, реферату та опублікованих праць дає підстави для висновку про те, що дисертаційна робота «Система підготовки майбутніх учителів до впровадження європейського досвіду формування життєвих навичок в учнів початкової школи» є самостійною, завершеною науковою роботою, відповідає пп. 7, 8, 9 «Порядку присудження та позбавлення наукового ступеня доктора наук» (Постанова Кабінету Міністрів України від 17 листопада 2021 р. № 1197 «Деякі питання присудження (позбавлення) наукових ступенів»), а її автор, Жовнич Олеся Володимирівна, заслуговує на присудження наукового ступеня доктора педагогічних наук зі спеціальності 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти.

Офіційний опонент –

доктор педагогічних наук, професор,
член-кореспондент НАПН України
директор Інституту педагогічної освіти і освіти
дорослих імені Івана Зязюна НАПН України

Лариса ЛУК'ЯНОВА

